

ศึกษาคติการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในสังคมไทย : กรณีศึกษาจังหวัดศรีสะเกษ
A study of ideology on the large Buddha images construction of in Thai
society : a case study of Srisaket Province

พระครูสารภีทรกิจ (พานิช ฐิตสาทร/ดวงมณี)

PhrakruSarapattarakij (Phanit hitasaro/Duangmanee)

พระภิกษุจันต์ แสงรุ่ง

Phra Kan Saengrung

พระพรสวรรค์ ใจตรง

Phra Phonsawan Jaitong

บัณฑิตศึกษา สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Graduate Studies in Buddhism Sisaket Sangha College

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

E-mail: Wakdhumma@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในพระพุทธศาสนา การสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในสังคมไทย และคติการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในจังหวัดศรีสะเกษ โดยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพวิเคราะห์เอกสาร ประกอบข้อมูลความคิดเห็นจากการสัมภาษณ์เชิงลึกโดยผู้ทรงคุณวุฒิ ผลการศึกษาพบว่า 1) การสร้างพระพุทธรูปเกิดขึ้นหลังจากพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้วกว่า 600 ปี สันนิษฐานว่าเกิดขึ้นในศิลปะอินเดียสมัยคันธาระหรือศิลปะมอรา ส่วนการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ปรากฏมีขึ้นในสมัยศิลปะคันธาระ ได้แก่ พุทธปฏิมากรรมขนาดใหญ่แห่งบามิยัน เป็นต้น 2) การสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในสังคมไทย นับเป็นปรากฏการณ์ที่สำคัญในการสร้างพระพุทธรูปที่มีขนาดใหญ่ที่ปรากฏคู่กับสังคมไทยมาทุกยุคทุกสมัย โดยเฉพาะในสมัยรัตนโกสินทร์มีการสร้างพระพุทธรูปที่มีขนาดใหญ่โตมาก และอาจใหญ่ที่สุดกว่าทุกสมัย จึงเป็นสิ่งสะท้อนได้ถึงความเจริญของพระพุทธศาสนาและยังบ่งบอกถึงความเจริญรุ่งเรืองของบ้านเมืองในสมัยนี้ได้เป็นอย่างดี 3) คติการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในจังหวัดศรีสะเกษ พบว่า เป็นคติที่สืบเนื่องกันมาแต่โบราณดั้งเดิม ได้แก่ เป็นสื่อด้านการส่งเสริมพระพุทธศาสนา ด้านจิตใจ ด้านอิทธิพลคำสอนทางพระพุทธศาสนา ด้านคุณค่าทางสังคม ด้านคุณค่าทางประวัติศาสตร์ และด้านการท่องเที่ยวเชิงเศรษฐกิจ ซึ่งถือเป็นคติความเชื่อแบบใหม่ที่ปรับเปลี่ยนไปในการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในปัจจุบัน แต่คติโดยทั่วไปต่างก็มีจุดมุ่งหมายคือ เป็นการสั่งสมบุญบารมีเพื่อไปเกิดในยุคของพระศรีอริย์ และการถึงพระนิพพาน ถือเป็นความปรารถนาสูงสุดของพุทธศาสนิกชนแทบทุกคน ส่วนคติด้านพุทธศิลป์ พบว่า ส่วนใหญ่อย้อนกลับไปสร้างตามรูปแบบศิลปะร่วมสมัยดั้งเดิม ที่นิยมมากที่สุดได้แก่ ศิลปะแบบสุโขทัย ผสมผสานกับศิลปะแบบพื้นถิ่น

คำสำคัญ: คติ, พระพุทธรูปขนาดใหญ่, จังหวัดศรีสะเกษ

Abstract

This article Research aims to study the large Buddha images construction of in Buddhism, creating large Buddha statues in Thai society and the motto for building large Buddha statues in Srisaket Province. It is a qualitative research document analysis, compiled with opinions from in-depth interviews by experts. The results of the study found that : 1) The creation of the Buddha image occurred more than 600 years after the Lord Buddha passed away to nirvana. It is assumed that it occurred in the Indian art of Gandhara or Mathura art. As for the construction of a large Buddha image. It appeared in the Gandhara art period, including the large Buddha statues of Bamiyan, etc. 2) The creation of large Buddha statues in Thai society. It is an important phenomenon in the creation of large Buddha images that have appeared alongside Thai society throughout the ages. Especially in the Rattanakosin period, very large Buddha images were built and may be the largest of any era. Therefore, it is a reflection of the prosperity of Buddhism and also indicates the prosperity of the country in this era very well. 3) The motto for building large Buddha statues in Srisaket Province was found to be a motto that has been continued since the ancient and original, including being a medium for promoting Buddhism Psychological aspect, influence of Buddhist teachings, social value, historical value and economic tourism. This is considered a new belief that has changed in the construction of large Buddha statues today. But the general motto has a purpose. It is an accumulation of merit to be born in the era of Phra Sri Ariya and reaching nirvana. It is considered the highest wish of almost every Buddhist. As for Buddhist art beliefs, it was found that most of them went back to creating according to the original contemporary art style. The most popular include: Sukhothai art Mixed with local arts.

Keywords: ideology, large Buddha statue, Srisaket province

1. บทนำ

พระพุทธรูปเป็นรูปเคารพแทนองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า อันถือเป็นอุเทสิกเจดีย์ประเภทหนึ่ง ที่สร้างขึ้นเพื่อเจตนาอุทิศต่อพระพุทธรูปโดยไม่กำหนดว่าจะต้องเป็นอย่างไร (สมเด็จพระญาณสังวรญาณมุนี, 2545) ซึ่งความเชื่อและคติเมื่อแรกเริ่มการสร้างนั้นประการแรก อาจเป็นการสร้างขึ้นเพื่อประดิษฐานเป็นประธานของวัด ในโบสถ์ วิหาร เมื่อมีการสถาปนาศาสนสถานขึ้นรองลงมาอาจเกี่ยวเนื่องกับการสืบทอดพระพุทธศาสนาหรือการรำลึกถึงพระธรรมที่ทรงตรัสรู้และเผยแผ่สั่งสอน (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2556) แรกเริ่มต้นกำเนิดของการเกิดมีพระพุทธรูปนั้น ปรากฏขึ้นราว พ.ศ. 500 ในสมัยของพระเจ้ามิลินท์ กษัตริย์บาคเทรียหรือโยนก ทรงเป็นพุทธมามกะเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และถือเป็นต้นกำเนิดของพระพุทธรูปที่สืบมาจนปัจจุบัน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2556) ภายหลังต่อมาจึงมีการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ขึ้นครั้งแรกในศิลปะอินเดียแบบคันธาระ เช่น พุทธปฏิมากรรมขนาดใหญ่บามิยัน และกลายเป็นแรงบันดาลใจในงานสร้างสรรค์พุทธปฏิมาที่มีขนาดใหญ่ในดินแดนต่าง ๆ ที่พระพุทธศาสนาแผ่ขยายไป

สำหรับประเทศไทย หลักฐานทางศิลปกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาปรากฏชัดเจนตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 12 ในวัฒนธรรมทวารวดีและสืบเนื่องเรื่อยมา แสดงให้เห็นถึงความศรัทธาของคนในดินแดนไทยที่มีต่อพระพุทธศาสนา (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2554) และในแต่ละยุคสมัยได้มีการสร้างพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์และมีขนาดใหญ่ ที่ถือเป็นอุเทสิกเจดีย์อันมีความสำคัญและมีคุณค่ายิ่งสำหรับพุทธศาสนิกชน และกลายมาเป็นคตินิยมของการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ถวายเป็นพระพุทธรูปสาธิตต่อกันมาอย่างแพร่หลายในดินแดนที่สำคัญทั้งสุโขทัย ล้านนา อโยธยา สืบเนื่องมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ (สันติ เล็กสุขุม, 2544) รวมถึงดินแดนเขตภาคอีสาน

“จังหวัดศรีสะเกษ” เป็นจังหวัดหนึ่งตั้งอยู่บนดินแดนแห่งที่ราบสูงในเขตภาคอีสานตอนล่างของไทยและถือเป็นดินแดนสำคัญแห่งหนึ่งของพระพุทธศาสนามาตั้งแต่ยุคต้นประวัติศาสตร์ ทั้งยังเป็นดินแดนที่มีความนิยมในการสร้างพระพุทธรูปที่มีขนาดใหญ่ อันเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงความศรัทธาในพระบวรพระพุทธศาสนาอย่างแน่นแฟ้นมาตั้งแต่โบราณ (ปราโมทย์ ทัศนสุวรรณ, 2525) การสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่นี้อาจเชื่อมโยงความเชื่อเกี่ยวกับอานิสงส์ที่ทำให้ผู้มีจิตศรัทธาประสงค์ที่จะสร้างถวายเป็นพระพุทธรูปศาสนา เพื่อให้ได้รับอานิสงส์อันเป็นประโยชน์สุขทั้งแก่ตนและผู้อื่น ดังความที่ปรากฏในวัฏฏังคสุตตปิฎกตอนหนึ่งว่า “...ผู้เป็นมหาราชบุรุษหรือสตรีผู้ใดผู้หนึ่ง ซึ่งประกอบด้วยศรัทธา เมื่อได้สร้างพระพุทธรูปถวายเป็นพระพุทธรูปศาสนา พระพุทธรูปปฏิมากรนั้น บุคคลจะสร้างด้วยดินเหนียว หรือสีลา ก็ตาม หรือทำด้วยโลหะ แลทองแดง ก็ตาม จะทำด้วยไม้ แลสังกะสี ดีบุก ก็ตาม จะทำด้วยรัตนะ เงินทอง ก็ตาม ผู้ที่สร้างทำนั้น จักได้อานิสงส์ผลอันมากพันที่จะนับประมาณ...” (คณะสงฆ์หนเหนือ, 2552)

ดังนั้น การศึกษาถึงคติความเชื่อของการสร้างพระพุทธรูปจึงเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ การทำความเข้าใจในงานช่าง ผู้สร้างและศรัทธาที่มีต่อพระพุทธศาสนาของผู้คนในแต่ละยุคสมัยได้ ด้วยเหตุผลดังกล่าวมา ทำให้ผู้วิจัยมีความต้องการศึกษาถึงคติการสร้างพระพุทธรูปที่มีขนาดใหญ่ในสังคมไทย กรณีศึกษาจังหวัดศรีสะเกษ ว่ามีความเป็นมาอย่างไร เพื่อให้เกิดความกระจ่างชัดขึ้น ตลอดจนผู้ที่มีศรัทธาและชื่นชอบในการสร้างพระพุทธรูปที่มีขนาดใหญ่จะเกิดการเรียนรู้ การทำความเข้าใจเกี่ยวกับคติในคุณค่า ความสำคัญ ความเข้าใจในรูปแบบศิลปะ เพื่อให้เกิดความศรัทธาการเคารพบูชาอันเป็นบุญกุศลในการสืบทอดพระพุทธศาสนาต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในพระพุทธศาสนา
- 2) เพื่อศึกษาการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในสังคมไทย
- 3) เพื่อศึกษาคติการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในจังหวัดศรีสะเกษ

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้เป็นการวิจัยแบบเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเก็บข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research) และเก็บข้อมูลโดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ให้ข้อมูลหลัก ประกอบด้วย พระสงฆ์ ปรมาจารย์ชาวบ้าน เจ้าหน้าที่วัฒนธรรม เจ้าหน้าที่สำนักงานพระพุทธศาสนา และประชาชนที่เกี่ยวข้องกับการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ จังหวัดศรีสะเกษ จำนวน 14 รูป/คน ซึ่งมีลำดับขั้นตอนดังนี้

ขั้นที่ 1 ศึกษาเอกสาร (Documentary Research) จากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Source) คือคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย และคัมภีร์อรรถกถา อันเป็นแหล่งข้อมูลที่เป็นหลักคำสอนสำคัญทางพระพุทธศาสนาเถรวาท และศึกษาเอกสารจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ เอกสาร

งานวิจัย หนังสือ ตำราวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธรูปในแต่ละยุคสมัย ในพระพุทธศาสนา สังคมไทย และในจังหวัดศรีสะเกษ

ขั้นที่ 2 ศึกษาข้อมูลภาคสนาม โดยผู้วิจัยได้ทำเครื่องมือสัมภาษณ์ โดยให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือ แล้วขอให้บัณฑิตศึกษาออกหนังสือไปยังผู้ให้ข้อมูลหลักเพื่อขอสัมภาษณ์ เมื่อได้รับการตอบรับแล้ว จึงลงพื้นที่ทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interviews) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน 14 รูป/คน ด้วยวิธีการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ บุคคลที่เกี่ยวข้องประกอบด้วย พระสงฆ์ ปราชญ์ชาวบ้าน เจ้าหน้าที่วัฒนธรรม เจ้าหน้าที่สำนักงานพระพุทธศาสนา และประชาชนที่เกี่ยวข้องกับการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในจังหวัดศรีสะเกษ

ขั้นที่ 3 การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ขอให้บัณฑิตศึกษาออกหนังสือไปยังผู้ให้ข้อมูลหลักเพื่อขอสัมภาษณ์ และลงพื้นที่เพื่อสัมภาษณ์เก็บรวบรวมข้อมูล

ขั้นที่ 4 การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยทำการรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารและจากการสัมภาษณ์เชิงลึกนำมาวิเคราะห์ จัดกลุ่ม แยกแยะประเด็น และอธิบายตีความให้ความหมายและสรุปเป็นประเด็นที่ได้จากการลงพื้นที่ศึกษา เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาประกอบกับข้อมูลเชิงเอกสารที่วิเคราะห์ไว้เกี่ยวกับคติความเชื่อการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่เป็นหลัก แล้วนำมาเรียบเรียงเสนอผลการศึกษา

ขั้นที่ 5 สรุปผลการวิจัย ผู้วิจัยได้ทำการสรุปผลการวิจัย เพื่อให้เป็นไปตามประเด็นปัญหาที่อยากทราบในการศึกษาวิจัยที่ได้ตั้งไว้ แล้วนำมาเขียนเรียบเรียงเป็นรายงานวิจัยและสรุปเสนอผลการวิจัย พร้อมข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาต่อไป

4. สรุปผลการวิจัย

1) ด้านการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในพระพุทธศาสนา พบว่า เกิดขึ้นหลังจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว ซึ่งจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์และหลักฐานทางโบราณวัตถุสถานที่ปรากฏอยู่ นักวิชาการทางด้านพระพุทธศาสนาส่วนใหญ่ได้ให้ข้อสรุปที่สอดคล้องกันว่าการสร้างพระพุทธรูปขึ้นครั้งแรก น่าจะปรากฏประมาณปลายพุทธศตวรรษที่ 6 หรือต้นพุทธศตวรรษที่ 7 ในอินเดียฝ่ายเหนือซึ่งขณะนั้นอยู่ในการปกครองของกษัตริย์ราชวงศ์กุษาณะ ในรัชสมัยของพระเจ้ากนิษกะ (พ.ศ. 663-705) ที่ทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และได้ทรงสร้างปฏิมากรรมที่เป็นสัญลักษณ์แทนองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าคือพระพุทธรูปขึ้นเป็นครั้งแรก นอกจากนี้ยังได้เขียนพระธรรมเป็นภาษาสันสกฤต ทั้งยังส่งสมณทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนายังนานาประเทศใกล้เคียงอีกด้วย

ส่วนการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่พบหลักฐานปรากฏมีขึ้นครั้งแรกในศิลปะอินเดียสมัยศิลปะคันธาระ ได้แก่ พระพุทธรูปขนาดใหญ่แห่งบามิยัน สันนิษฐานว่าอาจเกิดจากแนวคิดที่เชื่อมโยงกับคติเรื่องสัดส่วนความสูงของพระพุทธรูปในแต่ละพระองค์ที่มีความต่างทางสรีระความสูง เพื่อสื่อให้เข้าใจถึงพุทธสรีระจริงของพระพุทธรูปว่ามีสัดส่วนเช่นไร ดังปรากฏในพระไตรปิฎก ขุททกนิกาย พุททวงศ์ ที่ระบุพระสรีระความสูงของพระพุทธรูปไว้ว่า ปมาณเวมัตตะของพระพุทธรูป 25 พระองค์ คือ ความแตกต่างกันแห่งประมาณของพระสรีระความสูงของพระพุทธรูปพระองค์ต่าง ๆ ความว่า “พระพุทธรูปบางพระองค์สูง บางพระองค์ต่ำ... พระพุทธรูปคือ พระที่ปึงกร พระเรวต ฯลฯ พระวิปัสสี มีพระสรีระสูง 80 ศอก...พระพุทธรูปกุกสันธะ พระโกนาคมณะ และพระกัสสปะ พระวรกายสูง 40 ศอก 30 ศอก 20 ศอก ตามลำดับ ส่วนพระผู้มีพระภาคเจ้าของเราสูง 18 ศอก” สอดคล้องกับคัมภีร์มธรรตวลาลินีที่เป็นคัมภีร์อรรถกถาพุทธวงศ์แต่งโดยพระพุทธทศเดชะ (พ.ศ. 940-1000) ก็ปรากฏคติความเชื่อที่กล่าวถึงพระพุทธรูปว่าทรงมีพระสรีระสูง 18 ศอก ดังบาลีที่ระบุว่า “อมหากิ ภาควา อฏฐุสศตถุพพะโส” ความว่า “ส่วนพระผู้มีพระภาคเจ้าของเราสูง 18 ศอก”

การเน้นความสำคัญเรื่องความสูงของพระพุทธรูปเจ้านี้ คงอาจต้องการสื่อแสดงให้เห็นความแตกต่างของแต่ละพระองค์ในเชิงสัญลักษณ์ ที่สามารถจินตนาการออกมาให้เห็นเป็นรูปธรรม และอาจเชื่อมโยงนำไปสู่ที่มาของการสร้างสรรค์งานประติมากรรมพระพุทธรูปขนาดใหญ่ที่เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนาก็เป็นได้ อย่างไรก็ตาม จากการศึกษายังพบว่า โดยหลักการสร้างพระพุทธรูปนั้นมีข้อสำคัญบังคับอยู่ 2 อย่าง คือ (1) ต้องคิดให้แปลกกว่ารูปภาพของคนอื่น ๆ คือใครเห็นก็ให้รู้ได้ทันทีว่าเป็นรูปของพระพุทธรูป โดยอนุโลมรูปแบบบางอย่างตามมหาบุรุษลักษณะ 32 ประการ และอนุพยัญชนะ 80 (2) ต้องให้งามชอบใจคนทั้งหลายที่เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ส่วนประเภทวัสดุที่สร้างพระพุทธรูปมาจากวัสดุหลายอย่าง เช่น ระยะเวลานิยมใช้ ดิน ปูน ปั้น ศิลา (หิน) สำริด ต่อมามีการใช้วัสดุชนิดอื่นเพิ่มขึ้น เช่น ทองคำ นาก ไม้ หินสีต่าง ๆ แต่การสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่จะนิยมสลักจากศิลาแลง การก่ออิฐถือปูน หรือหล่อจากโลหะสำริด

2) ด้านการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในสังคมไทย พบว่า การสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในสังคมไทย มีการสืบทอดรูปแบบและคติการสร้างมาตั้งแต่สมัยศิลปะสุโขทัยจนมาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ สร้างขึ้นมีทั้งที่เป็นปูนปั้นและสำริด และมีรูปแบบอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ ทั้งยังคงมีความนิยมสร้างกันอย่างต่อเนื่องทุกยุคสมัย โดยแรกเริ่มคงเกิดจากการที่ต้องการสร้างพระพุทธรูปให้มีความสูงเท่ากับพระพุทธรูปพระองค์จริง ครั้นดำรงพระชนม์ชีพ โดยมีการกำหนดเรียกพระพุทธรูปอิริยาบถยืนว่าพระอัฐารส หรือพระพุทธรูปยืนสูง 18 ศอก ในศิลปะสุโขทัยสืบต่อมาในสมัยล้านนาที่ปรากฏหลักฐานในหลายด้าน ทั้งงานศิลปกรรม วรรณกรรม และจารึก ส่วนพุทธรูปอิริยาบถนั่งต่อมามักเรียกว่าพระใหญ่หรือพระโต คงสร้างขึ้นเพื่อเป็นการบูชาแทนองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตามพระสรีระจริงเมื่อครั้งยังดำรงพระชนม์ชีพ โดยมักนิยมสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ปางมารวิชัยเป็นอย่างมาก รองลงมาคือพุทธรูปไสยาสน์ซึ่งแสดงแนวความคิดการปรินิพพาน อย่างหนึ่งคงมาจากรูปแบบการสร้างที่เป็นไปในแนวราบทำให้สามารถก่อสร้างง่ายกว่าอิริยาบถอื่นก็เป็นไปได้ ส่วนการสร้างพระพุทธรูปอิริยาบถยืนขนาดใหญ่ไม่ปรากฏหลักฐานความนิยมมากนัก อาจเป็นเพราะเลื่อมความนิยมลงไปหรืออาจมีเทคนิคการสร้างที่ซับซ้อนเลยไม่เป็นที่นิยมสร้าง

3) ด้านคติการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในจังหวัดศรีสะเกษ พบว่า การสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ จะมีลำดับพัฒนาการของงานช่างที่เป็นฝีมือช่างแบบท้องถิ่นผสมผสานกับศิลปะร่วมสมัยในแต่ละยุคปะปนกันอยู่ อันเป็นการแสดงให้เห็นถึงรูปแบบศิลปะที่ปรับเปลี่ยนตามแนวความคิดและแรงบันดาลใจ อย่างไรก็ตามก็ดีสำหรับคติความเชื่อการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในจังหวัดศรีสะเกษ พบว่า มีวัตถุประสงค์หลักอยู่ 7 ประการ กล่าวคือ

ประการที่หนึ่ง การสร้างที่เป็นเรื่องของการส่งเสริมหรือสืบทอดพระพุทธศาสนา ที่สื่อถึงความมั่นคงของพระพุทธศาสนา **ประการที่สอง** เป็นเรื่องจิตใจที่เกี่ยวกับบุญกุศลและการสร้างเพื่ออุทิศส่วนกุศล **ประการที่สาม** เป็นเรื่องเกี่ยวกับอิทธิพลคำสอนทางพระพุทธศาสนา ที่สื่อถึงพุทธานุสติและการสะสมคุณงามความดี **ประการที่สี่** เป็นเรื่องคุณค่าทางสังคม ที่สื่อถึงความสมัครสมานสามัคคีของผู้คนชุมชนสังคม และยังสะท้อนถึงความมั่นคงของพระพุทธศาสนาอีกด้วย **ประการที่ห้า** เป็นเรื่องคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ที่สะท้อนถึงวัฒนธรรมทางสังคมและความเจริญรุ่งเรืองของบ้านเมืองในขณะนั้น ๆ **ประการที่หก** ด้านพุทธศิลป์ ที่สื่อถึงงานสร้างสรรค์ฝีมือช่างในการสร้างพระพุทธรูป คือกลุ่มงานช่างพื้นบ้าน (ช่างท้องถิ่น) และกลุ่มงานช่างหลวง (ช่างฝีมือ) โดยมักนิยมสร้างตามรูปแบบดั้งเดิมที่เคยสร้างกันมา ที่พบมากที่สุดคือ ศิลปะแบบสุโขทัย ผสมผสานกับงานช่างฝีมือแบบท้องถิ่นปะปนกันอยู่ และ **ประการที่เจ็ด** ด้านการท่องเที่ยวเชิงเศรษฐกิจ ที่แอบแฝงถึงประโยชน์จากพระพุทธรูปขนาดใหญ่

อย่างไรก็ดี วัตถุประสงค์ทั้ง 7 ประการนั้น ต่างก็มีเป้าหมายสูงสุดในลักษณะที่คล้าย ๆ กัน คือ การขอกุศลผลบุญในการสร้างพระพุทธรูปเพื่อเป็นการสะสมบุญบารมีให้ไปเกิดชาติต่อ ๆ ไปที่ดีขึ้นกว่าเดิม

โดยมีจุดมุ่งหมายสำคัญคือการขอไปเกิดในยุคของพระศรีอารียะและขอให้ถึงพระนิพพาน ซึ่งถือเป็นความปรารถนาสูงสุดของพุทธศาสนิกชนแทบทุกคน อนึ่ง การสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในจังหวัดศรีสะเกษ รวมถึงสังคมไทยแต่ละยุคสมัยยังเป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมาและความเจริญรุ่งเรืองทางพระพุทธศาสนา ศิลปะ และวิทยาการด้านต่าง ๆ รวมถึงสภาพบ้านเมืองที่มีความสงบสุข มีความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจได้เป็นอย่างดี จึงมีการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ขึ้นเป็นจำนวนมาก ทั้งยังแสดงให้เห็นถึงบุญบารมีและอำนาจทางการเมืองการปกครองของผู้ว่า ในสังคม ชุมชน ของแต่ละยุคสมัยได้เป็นอย่างดี

5. อภิปรายผล

จากการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเรื่อง “ศึกษาคติการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในสังคมไทย : กรณีศึกษาจังหวัดศรีสะเกษ” ครั้งนี้ มีประเด็นที่น่าสนใจ ซึ่งผู้วิจัยได้นำมาอภิปรายผลดังนี้

1. ด้านการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในพระพุทธศาสนา การสร้างพระพุทธรูปเกิดขึ้นหลังจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว ซึ่งจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์และหลักฐานทางโบราณวัตถุสถานที่ปรากฏอยู่ นักวิชาการทางด้านพระพุทธศาสนาส่วนใหญ่ได้ให้ข้อสรุปที่สอดคล้องกันว่าการสร้างพระพุทธรูปขึ้นครั้งแรก น่าจะปรากฏประมาณปลายพุทธศตวรรษที่ 6 หรือต้นพุทธศตวรรษที่ 7 ในอินเดียฝ่ายเหนือซึ่งขณะนั้นอยู่ในการปกครองของกษัตริย์ราชวงศ์กุษาณะ ในรัชสมัยของพระเจ้ากนิษกะ (พ.ศ. 663-705) ที่ทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และได้ทรงสร้างปฏิมากรรมที่เป็นสัญลักษณ์แทนองค์พระพุทธรูปคือพระพุทธรูปขึ้นเป็นครั้งแรก ทั้งยังส่งสมณทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนายังนานาประเทศใกล้เคียงอีกด้วย สอดคล้องกับ พรศิลป์ รัตนชูเดช (2551) ได้กล่าวในงานวิจัยเรื่อง “ศึกษาเรื่องการสร้างพระพุทธรูปดินเหนียวในเชิงประวัติศาสตร์” ว่า พระพุทธรูปถูกสร้างขึ้นเป็นครั้งแรกในประเทศอินเดียเมื่อพุทธศตวรรษที่ 5 สมัยราชวงศ์กุษาณะ โดยมุ่งให้เป็นสัญลักษณ์แทนองค์พระพุทธรูป จากนั้นจึงได้แพร่หลายไปสู่ประเทศต่าง ๆ ที่ยอมรับพระพุทธศาสนา ประเทศเหล่านั้นได้อาศัยพระพุทธรูปอินเดียเป็นแบบอย่างแล้วนำไปปรับปรุงสร้างพระพุทธรูปให้เหมาะสมกับความงามตามอุดมคติของชาติตน จนเป็นพุทธศิลป์สกุลช่างต่าง ๆ เกิดขึ้น พระพุทธรูปจึงมีความสำคัญกับชาวพุทธในฐานะเจดีย์ 1 ใน 4 ประเภทที่เรียกว่า อุเทสิกเจดีย์ ที่พระบรมศาสดามีพุทธานุญาตให้สร้าง ชาวพุทธต่างนิยมสร้างพระพุทธรูปกันอย่างแพร่หลาย โดยจุดมุ่งหมายหลักเพื่อเป็นที่เคารพกราบไหว้ให้เกิดบุญกุศลและเพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนา ส่วนการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่พบหลักฐานปรากฏมีขึ้นครั้งแรกในศิลปะอินเดียสมัยศิลปะคันธาระ ได้แก่ พระพุทธรูปขนาดใหญ่แห่งบามิยัน สันนิษฐานว่าอาจเกิดจากแนวคิดที่เชื่อมโยงกับคติเรื่องสัดส่วนความสูงของพระพุทธรูปในแต่ละพระองค์ที่มีความต่างทางสรีระความสูง เพื่อสื่อให้เข้าใจถึงพุทธสรีระจริงของพระพุทธรูปว่ามีสัดส่วนเช่นไร ดังปรากฏในพระไตรปิฎก ขุททกนิกาย พุทธวงศ์ ที่ระบุพระสรีระความสูงของพระพุทธรูปไว้ว่า ปมาณเวมัตตะของพระพุทธรูป 25 พระองค์ คือ ความแตกต่างกันแห่งประมาณของพระสรีระความสูงของพระพุทธรูปพระองค์ต่าง ๆ ความว่า “พระพุทธรูปบางพระองค์สูง บางพระองค์ต่ำ...พระพุทธรูปคือ พระที่ปึงกร ฯลฯ พระวิปัสสีมีพระสรีระสูง 80 ศอก...ตามลำดับ ส่วนพระผู้มีพระภาคเจ้าของเราสูง 18 ศอก” และคัมภีร์มธรรตถวิลาสินีที่เป็นคัมภีร์อรรถกถาพุทธวงศ์แต่งโดยพระพุทธทศเดชะ (พ.ศ. 940-1000) ก็ปรากฏคติความเชื่อที่กล่าวถึงพระพุทธรูปว่าทรงมีพระสรีระสูง 18 ศอก ดังบาลีที่ระบุว่า “อมหากัม ภควา อภูตรสทถุพพะโธ” ความว่า “ส่วนพระผู้มีพระภาคเจ้าของเราสูง 18 ศอก” สอดคล้องกับ อลงกรณ์ ประมวญทรัพย์ (2557) ได้กล่าวในงานวิจัยเรื่อง “พุทธปฏิมาขนาดใหญ่ในดินแดนไทย : ความศรัทธาและพุทธพาณิชย์” ว่า พุทธปฏิมาขนาดใหญ่ปรากฏการสร้างนับเนื่องมาอย่างช้านาน โดยแนวคิดการสร้างที่ปรากฏได้กล่าวถึงแรงบันดาลใจของการสร้าง เพื่อให้เท่าพระสรีระของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเมื่อยังทรงมีพระชนม์ชีพอยู่ ที่ระบุว่าพระพุทธรูปองค์ทรงมีความสูง 18 ศอก ในคัมภีร์มธ

รัตถวิลาสินี และที่ปรากฏในปมาณเวมัตต จนเป็นที่มาของการสร้างพระอัฐารส และพระพุทธรูปฉลองพระองค์ พระพุทธเจ้า เพื่อให้เท่าพระสรีระของพระพุทธเจ้าพระองค์จริง โดยหมายให้เห็นว่าเป็นสัญลักษณ์แทนพระองค์ว่า ยังทรงพระชนม์ชีพอยู่

นอกจากนี้ วัสดุที่สร้างพระพุทธรูปจะมาจากวัสดุหลายอย่าง เช่น ระยะเวลานิยมใช้ ดิน ปูนปั้น ศิลา (หิน) สำริด ต่อมามีการใช้วัสดุชนิดอื่นเพิ่มขึ้น เช่น ทองคำ นาก ไม้ หินสีต่าง ๆ แต่การสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่จะนิยมสลักจากศิลาแลง การก่ออิฐถือปูน หรือหล่อจากโลหะสำริด ซึ่งสอดคล้องกับ พรศิลป์ รัตนชูเดช (2551) ที่ได้กล่าวในงานวิจัยเรื่อง “ศึกษาเรื่องการสร้างพระพุทธรูปดินเหนียวในเชิงประวัติศาสตร์” ว่า ชาวพุทธต่างนิยมสร้างพระพุทธรูปกันอย่างแพร่หลาย โดยจุดมุ่งหมายหลักเพื่อเป็นที่เคารพกราบไหว้ให้เกิดบุญกุศล และเพื่อสืบอายุพระพุทธศาสนา วัสดุที่นิยมนำมาสร้างพระพุทธรูปมี 5 ประเภท ได้แก่ ดิน ปูน หิน ไม้ และโลหะ

2. ด้านการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในสังคมไทย มีความนิยมสร้างกันอย่างต่อเนื่องมาทุกยุคสมัย และมีการสืบทอดรูปแบบการสร้างมาตั้งแต่สมัยศิลปะสุโขทัยจนมาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ สร้างขึ้นเพื่อเป็นการบูชาแทนองค์พระพุทธเจ้าตามพระสรีระจริงด้วยเช่นกัน และมักนิยมสร้างเป็นพระพุทธรูปขนาดใหญ่ปางมารวิชัยเป็นอย่างมาก รองลงมาคือพุทธรูปไสยาสน์ซึ่งแสดงแนวความคิดเกี่ยวกับการปรินิพพาน สันนิษฐานว่ารูปแบบการสร้างที่เป็นไปในแนวราบนี้สามารถก่อสร้างได้ง่ายกว่าอิริยาบถยืน จึงมีการสร้างอยู่มากก็เป็นได้ ส่วนการสร้างพระพุทธรูปอิริยาบถยืนขนาดใหญ่ไม่ปรากฏหลักฐานความนิยมมากนัก อาจเป็นเพราะเสื่อมความนิยมลงไปหรืออาจมีเทคนิคการสร้างที่ซับซ้อนเลยไม่เป็นที่นิยมสร้าง โดยปรากฏคติความเชื่อการสร้างพระพุทธรูปในสังคมไทย ที่ผูกพันกับวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมที่สำคัญ 6 ประการ ประกอบด้วย 1) คติการสร้างเพื่อเป็นสัญลักษณ์แทนองค์พระพุทธเจ้า 2) คติการสร้างเพื่อเป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนา 3) คติการสร้างเพื่อการอุทิศส่วนกุศล หรือเพื่อสร้างกุศล 4) คติการสร้างเพื่อเฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์ 5) คติการสร้างเพื่อสื่อถึงเป็นการชำระบาป และ 6) คติความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นที่สำคัญ เช่น การสร้างพระเจ้าทันใจ เป็นต้น

ทั้งนี้โดยมีวัตถุประสงค์หลักร่วมกันคือเพื่อการเคารพกราบไหว้ในฐานะเป็นพุทธานุสติ คือ เป็นเครื่องระลึกถึงพระพุทธรูปของพระพุทธเจ้า ซึ่งสอดคล้องกับ รอบทิศ ไวยสุศรี (2551) ได้กล่าวถึงความคุณค่าของพระพุทธรูปหรือพระเครื่อง ในงานวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์พระเครื่องในฐานะเป็นกุศโลบายในการปฏิบัติธรรม” พอสรุปได้ว่า พระพุทธรูปหรือพระเครื่องนั้น เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นมาในยุคหลังจากที่พระพุทธองค์ทรงปรินิพพานไปแล้ว โดยคำว่า “พระเครื่อง” นั้น มาจากคำว่า “พระเครื่องราง” หมายถึงพระพุทธรูปองค์เล็ก ๆ ที่นับถือว่าเป็นเครื่องคุ้มครองป้องกันอันตราย โดยในสมัยเริ่มแรกนั้นถูกสร้างขึ้นในลักษณะของพระพิมพ์ที่สร้างไว้เพื่อสืบอายุพระศาสนา อย่างไรก็ตามพระเครื่องถือว่ามีบทบาทอยู่ในวิถีชีวิตและความเชื่อของคนไทยเป็นอย่างมาก บางคนบูชาพระเครื่องในฐานะเป็นเครื่องรางของขลังที่สามารถช่วยคุ้มครองป้องกันอันตราย บางคนบูชาพระเครื่องในฐานะเป็นปูชนียวัตถุทางพระพุทธศาสนา เป็นอนุสติ เป็นสัญลักษณ์ที่ระลึกไว้ให้ผู้บูชาพระเครื่องได้มีโอกาสกราบไหว้บูชาระลึกถึงพระรัตนตรัย บางคนก็บูชาพระเครื่องในฐานะเป็นกุศโลบายในการปฏิบัติธรรม สอดคล้องกับ ปรียาลักษณ์ โทณะวนิก (2554) ที่กล่าวถึงผลสำเร็จและกุศโลบายของการสร้างพระพุทธรูปในงานวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์ไทยในการสร้างพระพุทธรูปและกุศโลบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา : กรณีศึกษา พระครูภาวนาจิตสุนทร (สมจิตร จิตตสวโร)” สรุปได้ว่าพุทธศาสนิกชนมีศรัทธาในพระพุทธรูปอย่างแรงกล้าและเชื่อว่า พระพุทธรูปเป็นที่พึ่งที่ระลึกถึงพระพุทธเจ้า และมีพุทธานุภาพ รวมทั้งความเชื่อในอานิสงส์จากการสร้างพระพุทธรูป นอกจากนี้ การสร้างพระพุทธรูปยังเป็นกุศโลบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้ดีและมีหลากหลายวิธีสามารถน้อมนำให้พุทธศาสนิกชนเกิด

ความศรัทธาเบื้องต้นจนถึงระดับปัญญาสูงสุดในขั้นสำเร็จมรรคผลได้ แต่ก็ขึ้นกับแต่ละบุคคลว่าจะมีปัญญาในลำดับใด อย่างไรก็ดี พระพุทธรูปก็ไม่ใช่กุศโลบายที่ดีที่สุดในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจะต้องมีองค์ประกอบอื่นด้วย สิ่งสำคัญคือ พระสงฆ์จะต้องมีเจตนาบริสุทธิ์ในการสร้างพระพุทธรูป ส่วนโครงการก็ต้องมีความโปร่งใสและมีกุศโลบายนำมวลชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธรูปและพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้องด้วย เพื่อต่อยอดไปสู่ปัญญา เพื่อเข้าใจถึงธรรมและเกิดการหยั่งรู้ในมรรคผลนิพพาน ทั้งนี้เพราะมีแต่พระอรหันต์ที่หลุดพ้นเข้าสู่กระแสสุญญตาแล้วเท่านั้น ที่จะละทิ้ง ศรัทธา อาจารย์ พระพุทธเจ้า หรือพระพุทธรูปได้ แต่แน่นอนที่ว่าบุุคคลคนธรรมดาย่อมแตกต่างกัน

๓. ด้านคติการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในจังหวัดศรีสะเกษ การสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในจังหวัดศรีสะเกษ มีลักษณะของงานช่างที่เป็นฝีมือช่างแบบท้องถิ่นผสมผสานกับศิลปะร่วมสมัยในแต่ละยุคปะปนกันอยู่ แสดงให้เห็นถึงรูปแบบศิลปะที่ปรับเปลี่ยนตามแนวความคิดและแรงบันดาลใจ โดยมีคติความเชื่อการสร้างอยู่ 7 ประการ กล่าวคือ 1) การสร้างที่เป็นเรื่องของการส่งเสริมหรือสืบทอดพระพุทธศาสนา ที่สื่อถึงความมั่นคงของพระพุทธศาสนา 2) เป็นเรื่องจิตใจที่เกี่ยวข้องกับบุญกุศลและการสร้างเพื่ออุทิศส่วนกุศล 3) เป็นเรื่องเกี่ยวกับอิทธิพลคำสอนทางพระพุทธศาสนา ที่สื่อถึงพุทธานุสติและการสะสมคุณงามความดี 4) เป็นเรื่องคุณค่าทางสังคม ที่สื่อถึงความสมัครสมานสามัคคีของผู้คนชุมชนสังคม และยังสะท้อนถึงความมั่นคงของพระพุทธศาสนา 5) เป็นเรื่องคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ที่สะท้อนถึงวัฒนธรรมทางสังคมและความเจริญรุ่งเรืองของบ้านเมืองในขณะนั้น ๆ 6) ด้านพุทธศิลป์ ที่สื่อถึงงานสร้างสรรค์ฝีมือช่างในการสร้างพระพุทธรูป คือกลุ่มงานช่างพื้นบ้าน (ช่างท้องถิ่น) และกลุ่มงานช่างหลวง (ช่างฝีมือ) โดยมักนิยมสร้างตามรูปแบบดั้งเดิมที่เคยสร้างกันมา ผสมผสานกับงานช่างฝีมือแบบท้องถิ่นปะปนกันอยู่ และ 7) ด้านการท่องเที่ยวเชิงเศรษฐกิจ ที่แอบแฝงถึงประโยชน์จากพระพุทธรูปขนาดใหญ่

วัตถุประสงค์ทั้ง 7 ประการนั้น ต่างก็มีเป้าหมายสูงสุดในลักษณะที่คล้าย ๆ กัน คือ การขอกุศลผลบุญในการสร้างพระพุทธรูปเพื่อเป็นการสะสมบุญบารมีให้ไปเกิดชาติต่อ ๆ ไปที่ดีขึ้นกว่าเดิม โดยมีจุดมุ่งหมายสำคัญคือการขอไปเกิดในยุคของพระศรีอาริย์และขอให้ถึงพระนิพพาน ซึ่งถือเป็นความปรารถนาสูงสุดของพุทธศาสนิกชนแทบทุกคน สอดคล้องกับ พระมหาปพน กตสโร (2560) ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “พระพุทธรูปไม้ : คุณค่าและคติธรรมที่มีต่อวิถีชีวิตคนอีสาน” ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า พระพุทธรูปสร้างขึ้นเพื่อการเคารพบูชา เป็นสัญลักษณ์แทนพระพุทธรองค์ เพื่อระลึกถึงพุทธคุณเป็นพุทธานุสติ ทำให้พระพุทธรูปที่เป็นนามธรรม ถูกสื่อมาเป็นรูปธรรม โดยมีคตินิยมในการสร้างเพื่อเป็นสื่อกลางของการทำความดี และเพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของตนและชุมชนให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข โดยมีคติความเชื่อดั้งเดิมที่สอดคล้องกับหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา คุณค่าที่ได้จากพระพุทธรูปไม้ ทำให้คนในสังคมอีสานมีวิถีชีวิตอยู่อย่างเรียบง่าย มีน้ำใจ รักความสงบ อยู่อย่างพอเพียง จนเป็นแนวทางในการประพฤติและเป็นกรอบของสังคมจนเกิดเป็นวิถีชีวิต ประเพณี และวัฒนธรรมที่งดงาม โดยมีพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานเป็นเป้าหมายหล่อหลอมลักษณะอุปนิสัยให้ดีงาม จนเป็นเอกลักษณ์ในเชิงรูปธรรมให้แก่สังคมคนอีสาน

สอดคล้องกับ รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง (2552) ที่กล่าวถึงคติการสร้างพระพุทธรูปในงานวิจัยเรื่อง “พระพุทธรูปและพระพิมพ์ทวารวดีภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” พอสรุปได้ว่า ในด้านคติความเชื่อ นั้น เป็นผลมาจากความเชื่อเรื่องการสร้างบุญสร้างกุศลไว้ในพระพุทธศาสนา และยังมีความหมายอันเป็นมงคลแฝงอยู่อีกจำนวนมาก ซึ่งสอดคล้องกับ ศิริพงษ์ ศักดิ์สิทธิ์ (2554) ที่ได้กล่าวถึงคติในการสร้างพระพุทธรูปไว้ในงานวิจัยเรื่อง “คติการสร้างพระพุทธรูปไม้ในล้านนา” พอสรุปได้ว่า คติการสร้างพระพุทธรูปมีความเชื่อมโยงเกี่ยวกับเรื่องอานิสส ซึ่งหมายถึงผลแห่งกุศลกรรม หรือประโยชน์อันจะได้รับการได้ทำบุญอันมีเจตนาบริสุทธิ์ที่เกิดขึ้นเนื่องจากความศรัทธาในพระพุทธศาสนามีความปรารถนาเพื่อเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจยามทุกข์ ยามสุข

ต้องการสืบพระศาสนาไปจนกว่าชีวิตจะหาไม่ จากรุ่นสู่รุ่นตามความเชื่อของชาวพุทธคือ เพื่อคำขุ พระพุทธศาสนาให้คงอยู่ตราบ 5,000 ปี เพื่อเป็นที่ไหว้บูชาแก่คนและเทวดาทั้งหลาย เพื่อเป็นการอุทิศส่วน บุญส่วนกุศลให้แก่ญาติหรือสัตว์ที่ล่วงลับ เพื่อเป็นพระพุทธรูปดวงชะตา เพื่อแก้คาบนานแสนกล่าวให้เป็นสิริ มงคลแก่ตัวผู้สร้างเอง และต่อท้ายด้วยคำปรารภนาเพื่ออันสงส์ที่ได้จากการถวาย คือ สุข 3 ประการ สุขบน โลกมนุษย์ โลกสวรรค์ และโลกพระนิพพาน รวมถึงความปรารภนาเพื่อไปเกิดเป็นพระอรหันต์ในยุคพระศรีอาริย์ ปรารภนาไปเกิดบนสวรรค์ชั้นฟ้า ให้หายจากโรครภัยไข้เจ็บ และปรารภนามิปัญญาจุจมน้ำทั้ง 5 สาย พุทธศาสนิกชนจึงเชื่อว่าถ้าได้สร้างถวายให้กับพระพุทธศาสนาแล้ว กุศลผลบุญที่ได้กระทำไว้ในชาตินี้ จักน้อมนำ ผู้คนเหล่านี้ให้มีความสุขทั้งชาตินี้ ชาติหน้า และชาติต่อ ๆ ไป ดังจารึกที่ฐานพระพุทธรูปว่า “สุขที่เมืองมนุษย์ สุข ที่เมืองสวรรค์ และสุขแห่งพระนิพพาน”

นอกจากนี้ การสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ ยังถือเป็นการร่วมกันรักษาพื้นที่ทางพระพุทธศาสนาไว้ใน สังคมได้ยาวนานที่สุด ทั้งยังเป็นขบวนการของประชาสังคมเชิงพุทธที่จะสามารถรักษาความมั่นคงของ พระพุทธศาสนา เป็นบันทึกที่ทรงคุณค่าทางประวัติศาสตร์ คุณค่าทางพุทธศิลป์และยังสร้างฐานคุณค่าทาง เศรษฐกิจในสังคมอีกด้วยสอดคล้องกับ อลงกรณ์ ประมวญทรัพย์ (2557) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “พุทธปฏิมาขนาดใหญ่ ในดินแดนไทย : ความศรัทธาและพุทธพานิชย์” ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า พุทธปฏิมาขนาดใหญ่มีผล กับการเรียกศรัทธาการบุญ การบริจาค พิธีกรรมต่าง ๆ ที่แปรผันไปจากอดีต รวมถึงการเรียกศรัทธาการบุญ จากการท่องเที่ยวที่สามารถเรียกปัจจัยการบุญได้เป็นอย่างมาก โดยทั้งที่มาจากความศรัทธาอย่างแท้จริง และ การเรียกศรัทธาเกินพอดีจนเป็นแนวทางของพุทธพานิช และสอดคล้องกับ สกนธ์ ภู่งามดี (2553) ที่วิจัยเรื่อง “การท่องเที่ยววัดภาคกลาง : การพัฒนาพุทธศาสตร์ส่งเสริมการท่องเที่ยวตามโครงการท่องเที่ยวไหว้พระ 9 วัด ขององค์การขนส่งมวลชนกรุงเทพ (ขสมก.)” ซึ่งผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า วัดที่ประกอบด้วยถาวรวัตถุ สวยงามเต็มไปด้วยศิลปะและสถาปัตยกรรมโบราณที่ทรงคุณค่าทางประวัติศาสตร์ เป็นวัดที่มีชื่อเสียงโด่งดังใน ด้านใดด้านหนึ่งหรือหลาย ๆ ด้าน เช่น มีพระพุทธรูปเก่าแก่โบราณที่เป็นที่เคารพบูชาของคนทั่วไป มี ประโยชน์แก่ชาวพุทธที่สนใจในการท่องเที่ยวและการทำบุญในคราวเดียวกัน ทั้งยังเป็นการส่งเสริมให้คนเข้า วัด ทั้งยังเป็นผลดีด้านเศรษฐกิจแก่ชุมชนเหล่านั้น สมควรที่รัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ให้การสนับสนุน เพื่อก่อให้เกิดสังคมที่อยู่เย็นเป็นสุขสืบไป และยังสอดคล้องกับ ประพันธ์ กุลวิจิตร (2555) ที่กล่าวถึงคุณค่า ของพระพุทธรูปในรายงานวิจัยเรื่อง “วิเคราะห์เรื่องพระพุทธรูปในฐานะปูชนียวัตถุของชาวพุทธ” พอสรุปได้ว่า พระพุทธรูปสำคัญที่มีชื่อเสียงในดินแดนไทย นอกจากจะเป็นที่เคารพสักการะของประชาชนทั่วไปแล้ว บทบาทของพระพุทธรูปยังแสดงให้เห็นถึงศรัทธาความเชื่อของคนไทยในเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ และอิทธิฤทธิ์ ตามมาด้วย เช่น พระพุทธชินราช พระพุทธโสธร หลวงพ่อโตวัดบางพลีใหญ่ หลวงพ่อวัดบ้านแหลม หลวงพ่อ วัดไร่ขิง เป็นต้น ซึ่งเป็นพระพุทธรูปที่ได้รับการกล่าวขวัญว่ามีความศักดิ์สิทธิ์ และเป็นที่เคารพสักการะของคน ท้องถิ่นและพุทธศาสนิกชนทั่วไป ขณะเดียวกันวัดหรือสถานที่ที่ประดิษฐานของพระพุทธรูปนั้น ๆ ยังก่อให้เกิด เป็นแหล่งเศรษฐกิจของชุมชนขึ้นหรือกลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงเศรษฐกิจที่สำคัญ เป็นแหล่งรวมสินค้า ท้องถิ่นที่คนมากราบไหว้ได้ถือโอกาสจับจ่ายซื้อสินค้าของที่ระลึก ส่งผลให้เกิดเศรษฐกิจชุมชนได้เป็นอย่างดี

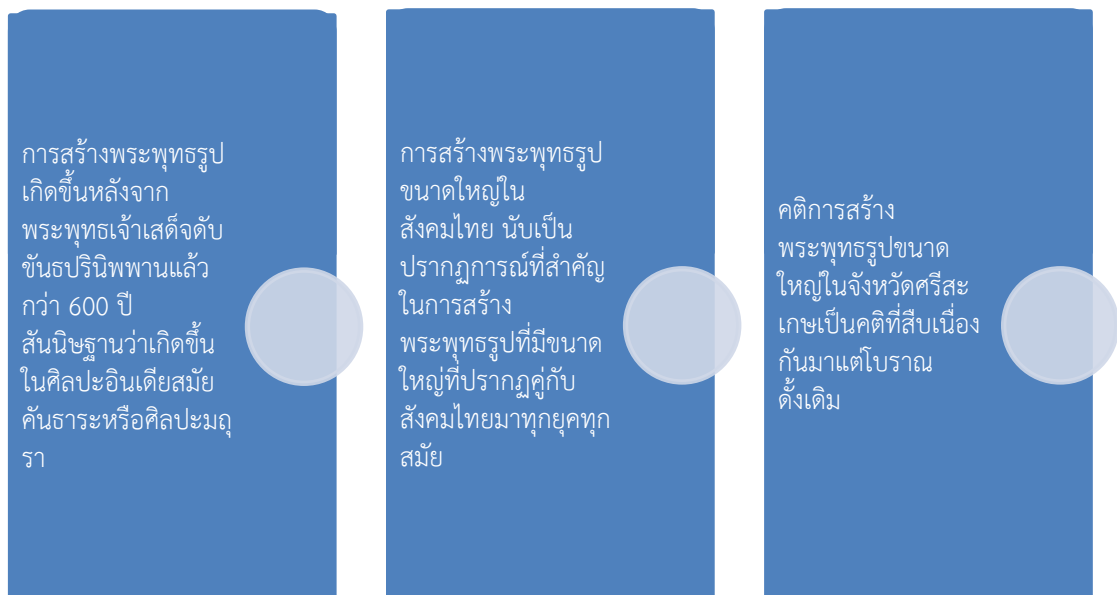
อนึ่ง การสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในจังหวัดศรีสะเกษ รวมถึงสังคมไทยแต่ละยุคสมัยยังเป็นสิ่ง สะท้อนให้เห็นถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมาและความเจริญรุ่งเรืองทางพระพุทธศาสนา ศิลปกรรม และ วิทยาการด้านต่าง ๆ รวมถึงสภาพบ้านเมืองที่มีความสงบสุข มีความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจได้เป็นอย่างดี จึงมี การสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ขึ้นเป็นจำนวนมาก ทั้งยังแสดงให้เห็นถึงบุญบารมีและอำนาจทางการเมืองการ ปกครองของผู้นำ ในสังคม ชุมชน ของแต่ละยุคสมัยได้อีกด้วย สอดคล้องกับ อลงกรณ์ ประมวญทรัพย์ (2557) ที่ศึกษาวิจัยเรื่อง “พุทธปฏิมาขนาดใหญ่ในดินแดนไทย : ความศรัทธาและพุทธพานิชย์” ผลการศึกษาแสดงให้เห็น

เห็นว่า พุทธปฏิมาขนาดใหญ่มีผลกับเรื่องศรัทธามาทุกยุคทุกสมัย ด้วยปรากฏคติการสร้าง หลักฐานการสร้าง และการกล่าวถึงพุทธปฏิมาขนาดใหญ่อย่างสืบเนื่องในทุกอาณาจักรด้วยเป็นการแสดงความรุ่งเรืองของอาณาจักรทั้งการปกครอง และการศาสนา ตลอดจนถึงอำนาจบารมีของผู้สร้างทั้งในอดีตจนถึงปัจจุบัน โดยมีการปรับเปลี่ยนตามบริบทของสังคม และสอดคล้องกับ ประพันธ์ กุลวิจิตร (2555) ที่กล่าวถึงคุณค่าของพระพุทธรูปไว้ในรายงานวิจัยเรื่อง “วิเคราะห์เรื่องพระพุทธรูปในฐานะปูชนียวัตถุของชาวพุทธ” ว่า พระพุทธรูปสำคัญที่มีชื่อเสียงในดินแดนไทย นอกจากจะเป็นที่เคารพสักการะของประชาชนทั่วไปแล้ว ลักษณะของพระพุทธรูปที่แสดงออกในด้านพุทธศิลป์ สามารถสะท้อนถึงภาพความเป็นอยู่ ศรัทธาความเชื่อของคนที่มีต่อพระพุทธศาสนา ทั้งรูปแบบศิลปกรรม ปริมาณที่สร้างและขนาดที่พบ และบางยุคบางสมัยมีการสร้างพระพุทธรูปมีขนาดใหญ่โต เหล่านี้ย่อมแสดงให้เห็นถึงความรุ่งเรืองทางศิลปกรรมและความเจริญรุ่งเรืองของบ้านเมืองด้วยเช่นกัน

มีข้อสังเกตว่า การสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในจังหวัดศรีสะเกษแม้จะไม่มีขนาดใหญ่โตในเชิงสถิติมากนัก แต่แนวคิดคติของการสร้างก็ได้ปรับเปลี่ยนผันแปรไปจากเดิม จากครั้งอดีตเช่นเดียวกัน ทั้งรูปแบบศิลปะ และวัสดุการสร้างมีความหลากหลายยิ่งขึ้น ส่วนสำคัญคงมาจากความไม่เข้าใจคติดั้งเดิมในการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ วัดทุกวัดที่มีการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ แม้จะไม่มุ่งเน้นเรื่องสถิติ แต่ก็แอบแฝงด้วยคติที่ปรับเปลี่ยนไปแบบใหม่ในเชิงของพุทธพาณิชย์การท่องเที่ยว อันสะท้อนให้เห็นถึงค่านิยมที่ผิดหลักพระพุทธศาสนา ด้วยเกือบทุกวัดที่มีการประดิษฐานพระพุทธรูปขนาดใหญ่ สิ่งที่พบเห็นอยู่เสมอ คือ ตู้บริจาคต่าง ๆ การขายดอกไม้ธูปเทียนบูชาองค์พระ จากผู้คนที่มาท่องเที่ยว ศรัทธา กราบไหว้ บางแห่งมีการทำบุญห่มผ้าองค์พระ ซึ่งส่วนหนึ่งมักเป็นการเวียนกลับมาใช้ใหม่ เรียกได้ว่าเป็นศรัทธาโดนฉาบเคลือบด้วยพุทธพาณิชย์อย่างแท้จริง และการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ มักเป็นวัดที่มีชื่อเสียง ซึ่งนอกจากสร้างไว้ในวิหารขนาดใหญ่แล้ว ก็มักจะสร้างบนพื้นที่ที่สังเกตเห็นง่าย ถือได้ว่าเป็นจุดดึงดูดทางศรัทธาและการท่องเที่ยวได้ด้วย สะท้อนให้เห็นถึงลักษณะการใช้ประโยชน์จากรูปเคารพขนาดใหญ่ในเชิงพานิชท่องเที่ยว ที่นอกเหนือไปจากคติความเชื่อแบบดั้งเดิมอีกแบบหนึ่ง โดยอาศัยศรัทธาที่มีอยู่เป็นทุนเดิมต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของผู้คนในสังคม ผู้วิจัยเห็นว่าไม่ว่าการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่จะเชื่อมโยงกับคติแบบดั้งเดิมหรือคติแอบแฝงแบบใหม่ที่ปรับเปลี่ยนไป สุดท้ายแล้วการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ก็แสดงให้เห็นถึงศรัทธาอำนาจบารมีของผู้สร้าง และแสดงความเป็นสัญลักษณ์องค์แทนของพุทธเจ้าให้ยังดำรงอยู่ เพื่อสืบทอดความศรัทธาของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อบวรพุทธศาสนาสืบไป

6. องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ แสดงเป็นแผนภาพได้ดังนี้

7. ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “ศึกษาคติการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในสังคมไทย : กรณีศึกษาจังหวัดศรีสะเกษ” มุ่งเน้นศึกษาความเป็นมาในการสร้างพระพุทธรูปที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา และสังคมไทย ตลอดจนคติการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในจังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งอาจจะไม่ได้ลงลึกถึงรายละเอียดของแต่ละสมัยอย่างชัดเจน ดังนั้นในการศึกษาครั้งต่อไป ผู้วิจัยขอเสนอแนะว่า

- (1) ควรมีการศึกษาต่อเนื่องเกี่ยวกับพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในแต่ละยุคสมัยให้ชัดเจนขึ้น คือทั้งในสมัยสุโขทัย ล้านนา อโยธยา รัตนโกสินทร์ และในส่วนภูมิภาคต่าง ๆ ในปัจจุบัน เพื่อให้เกิดความเข้าใจมากยิ่งขึ้น
- (2) ควรมีการทบทวนใหม่เกี่ยวกับพัฒนาการการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในศิลปะสมัยต่าง ๆ เนื่องจากอาจมีหลักฐานเพิ่มเติมที่สามารถให้คำอธิบายที่แตกต่างและเป็นประโยชน์ต่อไปได้

เอกสารอ้างอิง

- คณะสงฆ์หนเหนือ. (2552). *ปัญญาสาตก. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: อาทรการพิมพ์.*
- ประพันธ์ กุณวินิจชัย. (2555). *วิเคราะห์เรื่องพระพุทธรูปในฐานะปูชนียวัตถุของชาวพุทธ. รายงานวิจัย. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.*
- ปราโมทย์ ทัศนาศูวรรณ. (2525). *พระพุทธรูปและอนุสาวรีย์ทั่วประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: เกียรติสยาม.*
- ปริยาลักษณ์ โทณะวนิก. (2554). *ศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์ไทยในการสร้างพระพุทธรูปและกุศโลบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา : กรณีศึกษา พระครูภาวนาจิตสุนทร (สมจิตร จิตตสัโร. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.*
- พรศิลป์ รัตนชูเดช. (2551). *ศึกษาเรื่องการสร้างพระพุทธรูปดินเหนียวในเชิงประวัติศาสตร์. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.*
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2556). *กาลานุกรม พระพุทธศาสนาในอารยธรรมโลก. พิมพ์ครั้งที่ 7/1. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธีม.*
- พระมหาปพน กตสโร. (2560). *พระพุทธรูปไม้ : คุณค่าและคตินิยมที่มีต่อวิถีชีวิตคนอีสาน. รายงานวิจัย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.*
- รอบทิศ ไวยสุศรี. (2551). *การศึกษาวิเคราะห์พระเครื่องในฐานะเป็นกุศโลบายในการปฏิบัติธรรม. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.*
- รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง. (2552). *พระพุทธรูปและพระพิมพ์ทวารวดีภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.*
- ศิริพงศ์ ศักดิ์สิทธิ์. (2554). *คติการสร้างพระพุทธรูปไม้ในล้านนา. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิตบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.*
- ศักดิ์ชัย สายสิงห์. (2554). *พระพุทธรูปสำคัญและพุทธศิลป์ในดินแดนไทย. กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ.*
- ศักดิ์ชัย สายสิงห์. (2556). *พระพุทธรูปในประเทศไทย : รูปแบบ พัฒนาการและความเชื่อของคนไทย. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศิลปากร.*
- สกนธ์ ภู่งามดี. (2553). *การท่องเที่ยววัดภาคกลาง : การพัฒนายุทธศาสตร์ส่งเสริมการท่องเที่ยวตามโครงการท่องเที่ยวไหว้พระ 9 วัด ขององค์การขนส่งมวลชนกรุงเทพ (ขสมก.). วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.*
- สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. (2545). *ตำนานพระพุทธรูปเจดีย์. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน.*
- สันติ เล็กสุขุม. (2544). *ศิลปะอยุธยา : งานช่างหลวงแห่งแผ่นดิน. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ.*
- อลงกรณ์ ประมวญทรัพย์. (2557). *พุทธปฏิมาขนาดใหญ่ในดินแดนไทย : ความศรัทธาและพุทธพาณิชย์. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.*